SUN'IY INTELLEKT ORQALI TALABALARNING IJTIMOIY KOMPETENSIYALARINI BAHOLASH MEXANIZMLARI

Abdulloyev Javohir Abdukamol o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

"Pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi

Aliqulova Xusnida Zafar qizi

Hasanova Nozli Qahramon qizi

Bozorova Farangiz Shuxratovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

"Tiflopedagogika" yo'nalishi 2-kurs talabalari

Annotatsiya. *Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning ijtimoiy kompetensiyalari: muloqot, hamkorlik, empatiya kabilarni baholash dolzarb muammodir. Ushbu maqolada talabalarning ijtimoiy kompetensiya (malaka, ko'nikma)larini baholashda an'anaviy usullar (kuzatish, so'rovnomalar)dan emas, balki yangi va qulay sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari va mexanizmlari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, ijtimoiy kompetensiyalar, avtomatlashtirilgan baholash, raqamli ta'lim, multimodal tahlil, interaktiv simulyatsiyalar.*

Abstract. *In the modern education system, assessing students' social competencies-such as communication, collaboration, empathy, and similar skills-remains a pressing issue. This article analyzes the advantages and mechanisms of using new and convenient artificial intelligence technologies instead of traditional methods (observation, questionnaires) for evaluating students' social competencies (skills and abilities).*

Keywords: *artificial intelligence, social competencies, automated assessment, digital education, multimodal analysis, interactive simulations*

KIRISH

Zamonaviy jamiyat rivojlanishi ta'lim tizimiga yangi va murakkab talablarni qo'ymoqda. Endilikda talabalardan nafaqat puxta akademik bilimlarga ega bo'lish, balki muloqot qilish, jamoada samarali ishlash, empatiya bildirish hamda mojarolarni konstruktiv hal etish kabi ijtimoiy kompetensiyalarni ham egallash talab etilmoqda. Bunday ko'nikmalar shaxsning nafaqat ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini, balki uning kelajakdagi kasbiy faoliyati va jamiyatdagi

o‘rnini ham belgilab beradi. Xalqaro tadqiqotlar, xususan, OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) hisobotlari ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar (SEL) ta’lim natijadorligini sezilarli darajada, ya’ni o‘rtacha 20-30 foizga oshirishini va insonning ijtimoiy muvaffaqiyatini bashorat qilishda muhim omil ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasida ham ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida raqamli va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida e’tirof etilib, bu “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasida o‘z aksini topgan.

Biroq, ijtimoiy kompetensiyalarni baholash masalasi hanuzgacha murakkab va muammoli bo‘lib qolmoqda. An’anaviy baholash usullari, jumladan, o‘qituvchi kuzatuvi, turli so‘rovnomalar hamda guruh loyihalari ko‘pincha subyektivlikka moyilligi, ko‘p vaqt talab qilishi va katta auditoriyalarda samaradorligining pasayishi bilan tavsiflanadi. Natijada talabalarning ijtimoiy rivojlanish darajasi to‘liq va aniq aks ettirilmaydi. Mazkur holat baholash jarayonini takomillashtirish, uni yanada obyektiv, tezkor va ishonchli qilish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shu nuqtai nazardan, sun’iy intellekt texnologiyalari ijtimoiy kompetensiyalarni baholashda innovatsion yechim sifatida maydonga chiqmoqda. Sun’iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar talabalarning xatti-harakatlarini real vaqt rejimida tahlil qilish, ularning muloqot jarayonidagi faolligini, hamkorlik darajasini hamda emotsional reaksiyalarini aniqlash imkonini beradi. Bu esa baholash jarayonini avtomatlashtirish bilan birga, inson omiliga xos subyektivlikni kamaytiradi va natijalarning aniqligini oshiradi. Shu bois mazkur yo‘nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo‘lib, ta’lim sifatini oshirishda muhim omil sifatida qaralmoqda.

ASOSIY QISM

Birinchidan, ijtimoiy kompetensiyalar nima ekaniga e’tibor qaratiladi. CASEL modeliga ko‘ra, ular beshta asosiy qismdan iborat: inson o‘zini tushunishi (o‘zini anglash), o‘z his-tuyg‘ularini boshqara olishi (o‘zini boshqarish), boshqalarni tushunishi (ijtimoiy anglash), odamlar bilan yaxshi munosabat o‘rnatishi (munosabatlar ko‘nikmalari) va to‘g‘ri qaror qabul qilishi. Bu ko‘nikmalar faqat gaplashish yoki ishlash emas, balki empatiya va emotsional intellektni ham o‘z ichiga oladi. Ya’ni, inson boshqalarni his qila olishi va vaziyatga mos munosabat bildira olishi muhim.

Ikkinchidan, baholash masalasida muammo borligiga e’tibor beradigan bo‘lsak, an’anaviy baholash usullarida (masalan, o‘qituvchi kuzatuvi yoki testlar) inson omili kuchli bo‘ladi. Bu esa ba’zida adolatsiz yoki noto‘g‘ri baholarga olib kelishi mumkin. Chunki har bir o‘qituvchi har xil baholaydi va hamma narsani to‘liq kuzatib borish qiyin.

Uchinchidan, sun’iy intellekt bu muammoni hal qilishga yordam beradi. U talabaning “raqamli izlari”ni, ya’ni onlayn faoliyatini (yozishmalari, ishtiroki, topshiriqlari) tahlil qilib, uning ko‘nikmalarini aniqlaydi. Maxsus tizimlar orqali talabaning qaysi ijtimoiy ko‘nikmalari rivojlanganini ancha obyektiv baholash mumkin bo‘ladi.Oxirida esa muhim ogohlantirish beriladi. OECD ma’lumotlariga ko‘ra, sun’iy intellekt juda foydali bo‘lsa ham, u ham mukammal emas. Chunki:

- u ayrim madaniy farqlarni hisobga olmasligi mumkin;

- algoritmlar noto‘g‘ri yoki tarafkash bo‘lishi ehtimoli bor.

Shuning uchun SI dan foydalanishda ehtiyotkorlik va nazorat zarur.

Sun’iy intellekt bir necha texnologiyalarni birlashtirib, ijtimoiy kompetensiyalarni baholaydi:

- Matnni tahlil qilish (NLP) orqali SI talabalarning yozishmalarini, fikrlarini yoki guruhdagi suhbatlarini o‘rganadi. Masalan, talaba qanday gapiradi, boshqalarga qanday munosabat bildiradi - shular orqali uning empatiyasi, muloqot darajasi va muammolarni qanday hal qilishi aniqlanadi.
- Kamera va video orqali kuzatish ham qo‘llaniladi. SI yuz ifodasi, tana harakati va ovoz ohangini tahlil qilib, talaba haqiqatan tinglayaptimi yoki faqat ishtirok etayotgandek ko‘rinayaptimi shuni aniqlaydi. Bu real vaqt rejimida baholash imkonini beradi.
- Multimodal tahlil degani - barcha ma’lumotlarni bir joyga yig‘ish. Ya’ni, matn, video, ovoz va xatti-harakatlar birgalikda tahlil qilinadi. Natijada talabaning to‘liq “profili” hosil bo‘ladi. Bundan tashqari, SI talabaning oldingi natijalarini ham hisobga olib, uning o‘sishini kuzatadi.
- Simulyatsiyalar (sun’iy vaziyatlar) orqali talaba sinovdan o‘tkaziladi. Masalan, virtual muammo beriladi va talaba uni qanday hal qiladi, shu orqali uning real hayotdagi xulqi baholanadi. Eng muhimi, darhol fikr-mulohaza (feedback) beriladi.

O‘zbekistonda Nishonova J.I. tadqiqotida AI yordamida ijtimoiy mas’uliyatlilikni shakllantirish mexanizmlari ko‘rib chiqilgan. EduAI Mentor va AI SocioMeter dasturlari talabalarning jamoa loyihalaridagi ishtirokini monitoring qiladi, empatiya va hamkorlikni baholaydi. Masalan, “AI Social Challenge” simulyatsiyasida Toshkent Davlat Jahon tillari universitetida o‘tkazilgan tajribada talabalarning 76% mas’uliyat ko‘nikmalari oshgan. EthicsBot chatboti esa konfliktli vaziyatlarda javoblarni tahlil qilib, emotsional komponentni baholaydi.

Sadikova F.S. (2025) inklyuziv ta’limda AI ning doimiy monitoring va baholash rolini ta’kidlaydi. Analitik vositalar talabalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini kuzatib, individual rejalarni tuzadi va teng imkoniyatlarni ta’minlaydi.

XULOSA

Sun’iy intellekt talabalarning ijtimoiy kompetensiyalarini baholashda inqilobiy o‘zgarishlar keltirmoqda. U an’anaviy usullarning kamchiliklarini bartaraf etib, obyektiv, samarali va shaxsiylashtirilgan baholashni ta’minlaydi. O‘zbekiston ta’lim tizimida bu texnologiyalarni joriy etish talabalarni nafaqat bilimli, balki ijtimoiy jihatdan yetuk shaxslar qiladi. Kelajak tadqiqotlar multimodal AI va VR integratsiyasiga qaratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nishonova J.I. Sun’iy intellekt yordamida ijtimoiy mas’uliyatlilikni shakllantiruvchi interaktiv ta’lim metodlari. CyberLeninka, 2025.
2. Sadikova F.S. Inklyuziv ta’limda sun’iy intelektga asoslangan raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning muhim jihatlari. 2025.

3. OECD. AI and the Future of Skills, Volume 1: Understanding and testing social-emotional skills. Paris: OECD Publishing, 2021 (yangilangan nashrlar 2025).
4. Edulai. Skills Checker- Soft Skills Assessment Platform. www.edulai.com, 2025.
5. Indellicato R. Artificial Intelligence and Social-Emotional Learning: what relationship? 2024.
6. Palmquist A. Exploring interfaces... AI literacy and social-emotional competencies. 2025